

Van Pieren en sluizen

*De eerste foto's van het
Noordzeekanaal 1868-1895*

Door Annehelle Meddens-van Borselen

TEWELK
KUNSTEN

6

zou er slechts een sobere openingsplechtigheid plaatsvinden. Het totale project bestond uit het aanleggen van een kanaal met sluisen, een haven bij IJmuiden, een stoomgemaal bij Amsterdam, droogmakerijen in het IJ en het Wijkmeer, en een aantal bruggen. De eerste fase bestond uit het doorgraven van zes kilometer duingebied. Dit gebeurde met behulp van een primitieve stoomgraafmachine, bijgenaamd 'de ijzeren man'. Het zand moest met kruiwagens worden weggehaald. Ruim duizend arbeiders werden aangetrokken om de graafwerkzaamheden voor het kanaal te verrichten. Bij Velsen Noord, bij de buitenplaats Wijkeroo, richtte men een betonfabriek op voor de vervaardiging van grote betonblokken voor de bouw van de pieren in de Noordzee, die beschutting zouden moeten bieden aan schepen van en naar het kanaal. Voor het vervoer van de blokken legde men een spoorraail aan. Steigers werden opgericht voor het lossen van de blokken. Engelse werknemers werden ingezet voor de betonfabriek en de bouw van de pieren. Voor de graafwerkzaamheden werden ongeschoolde Nederlandse grondwerkers aangeworven. Deze werkten 12 tot 16 uur per dag en kregen niet per uur, maar voor het aantal kubieke meters graafwerk uitbetaald. Voor huisvesting was niet gezorgd. De kanaalgravers leefden in

Pieter Oosterhuis, Werkzaamheden aan de Oranjesluizen, juni 1870

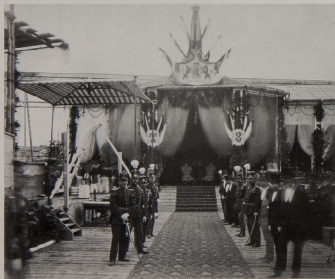
zelfgebouwde keten en hutten of sliepen soms in een kuil in het zand. De karige lonen, de slechte leefomstandigheden en afgunst op de Engelse arbeiders leidde de eerste jaren tot stakingen en vechtpartijen. In september 1866 werd een Nederlandse grondwerker bij onlusten door de Engelse opzichter John Marrs doodgeschoten.

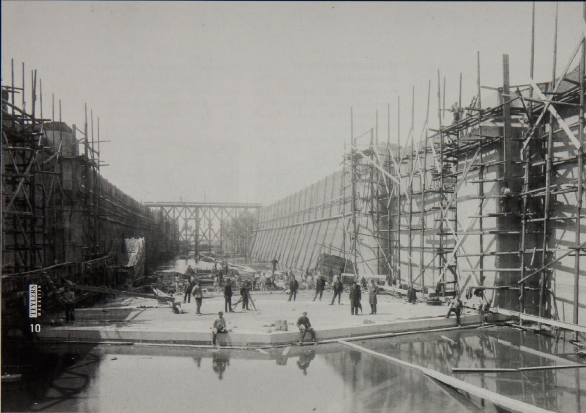
Ondanks de ervarenheid van de Engelse ingenieurs en aannemers, verliep de aanleg van het Noordzeekanaal niet zonder bouwtechnische

problemen. Dat kwam omdat de Engelsen geen ervaring hadden met bouwen op zandgrond. Sir John Hawshaw, die zich had bezig gehouden met de aanleg van de haven van Dover, was voor de aanleg van de pieren ingeschakeld. Het zand onder de betonblokken van de pieren spoelde echter steeds weg. Bij najaarsstormen in 1867 en 1869 werd de Noordepier zwaar beschadigd en de rijzende kraan op de werksteiger weggeslagen. De Engelse ingenieur Hutton ontwierp beweegbare kranen voor de verplaatsing van de betonblokken. Deze kranen werden 'Titanen' genaamd. Een Titaan kon via een spoorrails over het havenhoofd worden voortbewogen. In de zware stormen in de jaren 1871-1872 gingen ook beide Titanen verloren. Pieter Oosterhuis maakte foto's van de verschillende kranen. De datum van de productie van de betonblokken werd in de blokken gegraveerd en is op sommige foto's goed te lezen. De betonblokken moesten zeker twee maanden uitharden voor ze geschikt waren voor gebruik. Voor de datering van de foto's zijn deze inscripties reuze handig.

In april 1870 kwam koning Willem III naar de werkzaamheden om de eerste steen voor de Oranjesluizen te leggen. Deze feestelijke gebeurtenis is op foto vastgelegd. Deze sluisen bij Amsterdam kwamen in 1872 gereed. Op 1 november 1876 opende Koning Willem III het Noordzeekanaal en kon

Pieter Oosterhuis, Feestelijke steenlegging in 1870 door Koning Willem III bij de Oranjesluizen. Men is hier in afwachting van de komst van de koning en de kroonprins.

Gustaaf Oosterhuis, bouw van de sluis te IJmuiden (Dinmuiden) maart, juni 1894

de periode 1868-1871 en tonen 'den reuzenarbeid' in al zijn facetten. Ze zijn mooi van compositie en duidelijk geïmagineerd. Arbeiders en ingenieurs kregen opdracht om op bepaalde plaatsen te gaan staan. Ook zullen de werknemers vanwege de lange sluitertijd enige tijd op aanwijzing van de fotograaf stil hebben gestaan.

De foto's van de feestelijke eerste steenlegging voor de Oranjesluizen in 1870, die ondanks twijfel wel worden toegeschreven aan Pieter Oosterhuis, wijken duidelijk af van de andere. De fotograaf kon bij de plechtigheid niet insceneren, maar hij had duidelijk wel oog voor symmetrie.

Pieter Oosterhuis was een van de eerste industriële fotografen in Nederland. Hij werd geboren op 20 januari 1816 te Groningen. Zijn vader, kunstschilder van beroep, verhuisde met zijn gezin naar Amsterdam. Hier en in Den Haag volgde Pieter een opleiding tot kunstschilder. Sinds 1848 was hij lid van de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae. In 1853 maakte hij de overstap naar fotografie, waarna hij in 1861 zijn eerste opdracht van Rijkswaterstaat: voor

de fotografie van de bouw van de Willemssluis bij Amsterdam kreeg.

DE TWEEDE GENERATIE INDUSTRIËLE FOTOGRAFEN

Direct na de opening van het Noordzeekanaal bleek het kanaal al te klein voor de steeds groter wordende stoomschepen. Het kanaal moest worden verbreed en verdiept en een nieuwe, grote schutsluis moest worden gebouwd. In 1888 begon men aan de bouw van de schutsluis, die in 1896 gereed kwam. In 1890 werd met de werkzaamheden voor de aanleg van de vissershaven in IJmuiden gestart, die eveneens in 1896 gereed zou komen. Ook in deze fase kregen verschillende fotografen opdrachten om de bouwfasen aan de sluis vast te leggen. Gustaaf Oosterhuis, de zoon van Pieter, en de compagnons Chrispijn en van der Aa trokken jaarlijks naar IJmuiden om de vorderingen in de bouwactiviteiten op foto vast te leggen.

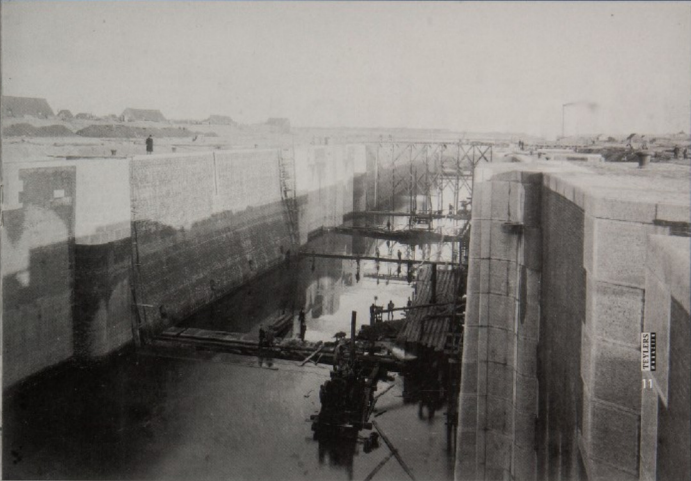
Foto's van de werk- en woonomstandigheden van de arbeiders zijn niet in het archief van Rijkswaterstaat aange troffen, evenmin als van vechtpartijen tussen arbeiders onderling. Wel maak-

ten Chrispijn en Van der Aa in 1891 een foto van arbeiders in de betonlabriek, die voor het eerst bij elektrische verlichting werkten.

Gustaaf Oosterhuis, de jongste zoon van Pieter Oosterhuis, werd in 1858 in Amsterdam geboren. Als jong kind had hij al interesse voor het vak van zijn vader en hij vertoefde dan ook vaak in diens atelier aan de Plantage Middenlaan te Amsterdam. Tijdens de keuring voor de dienstplicht in 1878 gaf hij als beroep fotograaf op. Na de dood van zijn vader in 1885 zette Gustaaf het bedrijf voort onder de naam van zijn vader. Gustaaf signeerde ook met het droogstempel P Oosterhuis, alleen noemde hij zich *Photograph* terwijl zijn vader zich *photograaf* noemde. Gustaaf fotografeerde in de jaren 1891-1894 de bouw van de sluis te IJmuiden. Later zou hij vooral bekendheid krijgen als maritiem fotograaf. Het Scheepvaartmuseum te Amsterdam bezit veel foto's van hem.

TWEE ALKMAARSE COMPAGNONS

De fotograaf en kunstschilder Camillus Franciscus Steensel van der

Aa (1847-1915) werd te Nijehaske geboren als zoon van een landmeter. Hij opende zijn atelier in oktober 1873 te Alkmaar op de Oudegracht, waar hij zowel portretfoto's als geschilderde portretten maakte. Vanaf 1874 werkte hij samen met de fotograaf Pieter Vlaanderen. Na het overlijden van Pieter Vlaanderen in 1878 zette van der Aa de samenwerking voort met diens weduwe. Jacques Christijn (1851-1927) werd in Leiden geboren als zoon van een kruidenier. Hij vestigde zich in 1874 als fotograaf te Alkmaar en opende een atelier in de Langestraat. Hij maakte zogenaamde albumportretten. Hij was bevriend met Van der Aa en was getuige op diens huwelijk in 1879. Vermoedelijk werkten de twee sinds 1880 samen. In 1884 richtten ze een vennootschap op. Christijn was inmiddels, sinds oktober 1879, getrouwd met de weduwe van Pieter Vlaanderen. De firma Christijn en Van der Aa werd per 1 januari 1895 ontbonden. Christijn zette de zaak voort op een ander adres (aan het Verdonkenoord 41). Hij verhuisde in 1920 naar Leiden

en overleed daar zeven jaar later. Na de ontbinding van de samenwerking met Christijn opende Van der Aa een atelier in Alkmaar.

De foto's van het Noordzeekanaal zijn gemaakt om de vorderingen en tegenslagen vast te leggen. Nu zijn zij van historisch belang voor de geschiedenis van Velsen, het Noordzeekanaal en de fotografie. Deze vroegste foto's van de aanleg van de pieren en de bouw van de sluisen bij IJmuiden (albumindruk) zijn gemaakt in de periode 1868-1895 en bevinden zich in de collecties van Rijkswaterstaat in het Rijksarchief in Noord-Holland en de Archiefdienst van Kennemerland te Haarlem.

Informatie over de aanleg en verbeteringen van het Noordzeekanaal is te vinden in het archief van de Amsterdamse Kanaalmaatschappij (toegang 159) en het archief van Rijkswaterstaat (toegang 156). Deze archieven zijn te raadplegen bij het Rijksarchief in Noord-Holland, Kleine Houtweg 18 te Haarlem. Openingsdagen: dinsdag tot en met

zaterdag van 9.00-17.00 uur. Hier kunt u eveneens kaarten en tekeningen van het Noordzeekanaal uit de collectie van de Provinciale Atlas Noord-Holland bekijken. ■

Gert-Jan Oosterhuis.
 Regeneratiedienst van de
 afdeling 1904

BRONNEN

- Rijksarchief in Noord-Holland, Haarlem
- Archief van de Amsterdamse Kanaalmaatschappij
- Archief van Rijkswaterstaat
- B&BWeek
- Franconische Atlas Noord-Holland

LITERATUUR

- Scheepvaart voor de IJers. Maritieme fotografie in Nederland. GDB.
- R. Norderus en G.J. van den Broek. Geschiedenis en beschrijving van het Noordzeekanaal. (1991)
- N.A. Stronkhorst-Borealis. Het Noordzeekanaal 1863-1882. De geschiedenis van een concessie. GDB.
- Aankomst van Veen. Pieter Oosterhuis (1816-1885). (1992)
- Thuis de Vries. Dick Schaap en Swles Telle, een steen van groter omvang. 1864-1974 honderd jaar IJmuiden en het Noordzeekanaal.
- M.L. ten Herve-van Rijen. De ontgraving van Holland op zijn smalst in Peterborde ingeniëurs en hun kerndiensten. Tweehonderd jaar civiele techniek. Oplagen 1974.